

VARIA

Bibliopolium

Kálvin János *Institutiója*

Johannes Calvin: Unterricht in der christlichen Religion,

nach der letzten Ausgabe von 1559 übers. und bearb. v. O. Weber, im Auftrag des Reformierten Bundes bearb. u. neu hg. v. Matthias Freudenberg, Neukirchen-Vluyn 2008 (Foedus-verlag/Neukirchener Verlag, ISBN 978-3-7887-2327-9).

2008 októberében megjelent Otto Weber fordításának új változata. A Reformierter Bund új kiadásban jelentette meg Kálvin János *Institutióját*, aminek kapcsán a nagy mű súlypontjait és jelentőségét taglalták a Szövetség egy munkaiülésén. Azon melegében nyilvánvalóvá vált, hogy a felvetett téma sok évre kiterjedő kutatást és munkát biztosít. Az új kiadás előkészítésének érdeme Matthias Freudenberg Wuppertal-i lelképásztor-főiskolai tanáré. E helyen egy kiselőadással ismerkedünk meg az új megjelenés kapcsán.

George Plasger:

*Öletadó dolgozat Kálvin *Institutiója* Weber-fordításának 2008. évi kiadásához**

Az *Institutio Christianae Religionis* legjobb fordítása szerint *Tanítás a keresztyén istentiszteletre*, Kálvin teológiájának összegzését jelenti, sőt, esetleg valami olyat, mint „a protestáns teológia summája”.¹

Röviden az előállásáról és felépítéséről

Az *Institutio* első változata 1536-ban jelent meg Bazelben. Az úgynevezett párizsi plakát-ügy nyomán, amelybe Kálvin maga is belebonyolódott, és amely elindította I. Ferenc király részéről az üldözést, a reformátor Bazelbe menekült. Innen, Franciaország közeléből kívánta Kálvin a maga módján erősíteni a francia reformációt, amennyiben kifejtí a keresztyén tanítást. Az I. Ferenc királynak írt előszóban, amelyet a többi kiadásban is megtalálunk, Kálvin maga „a tanítás egyszerű és elemi formájának” nevezi könyvét,² miután ez velejében az evangéliumi tanítás mélyen-

szántó védelme. Az 1536-ban megjelent első, latin nyelvű kiadás tárgyi és felépítési szempontból erőteljesen irányul Luther katekéziseire, még ha itt immár olyan utalások is vannak benne, amelyek az egyházak is vannak benne, amelyek az egyháznak a zsarnoki államban való létét érintik. Az *Institutio* 1539-beli változata akkoriban jelent meg, amikor Kálvin Strassburgban a francia menekült-gyülekezetet pásztorolta és ugyanakkor a strassburgi egyetemen tanított – az alkalmasint kiskaté ekkorra immár tankönyvvé izmosodott. Azt a tényt, hogy az *Institutiót* az evangéliumiak ellenségei is mértékadónak tekintették, abból ismerjük fel, hogy miközben latin és francia változatát a párizsi parlament 1542-ben rendeltileg tiltja be több más eretnek mű mellett, ennek az egynek a címét is kifejezetten megnevezi. Kálvin francia nyelvezete Wendel megítélése szerint „messze a

---

* A fordítás forrása: *Die Reformierten* 4/2008.

¹ Wendel, F.: *Calvin. Ursprung und Entwicklung seiner Theologie*. Neukirchen 1968, 101.

² Az *Institutio* [1536] ajánlása, in: Busch, E.: u. a. [Hg.] Calvin-Studienausgabe Bd. 1,1: *Reformatorsche Anfüge 1533–1541*, 67.

17. században is” meghatározta a nyelv fejlődését.³

Az 1543-as kiadás (francia nyelven 1545) Johannes Sturm ajánlásával jelenik meg: „Kálvin János úgy mutatkozik be *Institutió*ában, mint egy rendkívül éles elméjű férfi, akit roppant tanultság és kiváló emlékezőképesség jellemez. Világosan érthető író, mély értelmű gondolatokkal.”⁴ Nagyon találó volt ebben az idézetben a Kálvin emlékezőképességére való utalás. Mivel Kálvin önszorgalmúan – hiszen eredetileg jogász volt – széles körű teológiai képzettségre tett szert és sokat olvasott; saját könyvtára el egészen a strassburgi működése idejéig kicsi volt. Csaknem mindent, amit olvasott, fejből idézi, úgyhogy joggal állítja van’t Spijker: „Egyebekben Kálvinnak fotográfus emlékezte volt, ami arra képesítette, hogy csaknem hibátlanul adja vissza az idézeteket.”⁵ Az 1550-beli kiadás óta (francia nyelven megjelent 1551-ben) a fejezeteket további paragrafusok osztják meg.

Az után az *Institutio* végleges formája 1559-ben jelent meg, francia fordításban 1560-ban – ezt a kiadást tekinthetjük Kálvin testamentumának. Erre az 1559-beli változatra szoktak rendszerint hivatkozni. Egészében megmutatkozik, hogy nem letisztult munka. A különböző szakaszok részben igen eltérő stílusban íródtak, némely témában nagyon polemikusak, és úgy mutatják be Kálvint, mint aki konkrét vitákba bonyolódik, más részek nagyon átgondolt és józan, tudományos vonalvezetésűek. Az *Institutio* tehát nem klasszikus dogmatika, amely az evangéliumi tanítás anyagát szép felosztásban és arányokban dolgozza fel. Ugyanakkor nem tekinthető olyan műnek, amelynek ne lenne világos felépítése, illetve amelynek némely darab-

ja a levegőben lógna – éppen ennek az ellenkezője figyelhető meg.

Újra és újra megpróbálták már, *Institutió*jának segítségével meghatározni Kálvin teológiájának a középpontját. Egymásnak feszülő tanulmányok vitatják a predestinációtan állítólagos központi helyezését, a legkomolyabb ütköztetések (leginkább a 19. század második felében) az Isten dicsőségének fogalmánál, vagy, (mindenekelőtt a 20. század második felében) az ön- és Isten-ismeretnél fedezik fel Kálvin központi tételét. Kálvinnál az a nehézség – amit az ő erősségének is nevezhetünk – abban áll, hogy nem sikerülhet *egyetlen* gyújtópontot megjelölni, amely az összes többi tételét megvilágítaná; Luthernél ez a megigazulásról vallott felfogásában, a törvény és az evangélium síkján inkább lehetséges.

Az *Institutio* négy könyvre tagolódik, összesen 80 fejezettel; a régi német változat Ottó Weber fordításában 1057 oldalt foglal magában, az új kiadásban 830 szövegoldalt.

Az első könyv címe: „A teremtő Istennek megismeréséről.” És mindjárt meredek ívben indítja Kálvin híressé vált mondatával: „Minden mi bölcsességünk, ha az valójában rászolgál a bölcsesség névre és igaz és megbízható, alapjában két dolgot foglal magába: Istennek megismerését és a magunk megismerését.” (*Institutio* I,1,1)

A második könyv a maga „Istennek, mint Krisztusban Megváltónknak megismeréséről” felirátával a szóteriológiai magot képezi. A harmadik könyv címe: „Milyen módon válunk Krisztus kegyelmének részesévé, milyen gyümölcsök származnak ebből s ezeknek mi a következményük” – ahol megtaláljuk a második könyv szóteriológiájának alkalmazását.

³ Wendel, F.: *i. m.* 96.

⁴ Spijker, W. van’t: *Calvin* [=Die Kirche in ihrer Geschichte. Bd. 3, Lieferung J 2], Göttingen 2001, 149.

⁵ Uo. 124.

A negyedik és egyben utolsó könyv lényegében az egyháznak van szentelve: „Azokról a külső eszközökről és dolgokról, melyekkel bennünket Isten a Krisztussal való közösségbe elhív és abban megtart.”

Behatások

A Kálvin-kutatás újra és újra ellentmondásosan vitatja azt a kérdést, hogy teológiai munkájában mire támaszkodott, miután tételesen és képletesen fel lehet lenni ezeket az ellentmondásokat. A fennebb említett Kálvin-féle munkamódszer, a sokféle szerző elolvasása és ezek gyakori fejből való idézése a szó szerinti idézés helyett kérdéssé teszi, hogy kihez viszonyul elfogadólag, illetve ki az, akitől elhatárolódik. Némely megfigyelés időközben általánosan elfogadottá vált. Először is azt kell kiemelni, hogy az *Institutio* Kálvin exegézisének közeli szomszédságában helyezkedik el, és hogy főleg az ószövetségi textusokra történő sűrű utalások olyan jellegzetességet hordoznak, amely Kálvint megkülönbözteti a legtöbb reformátortól. Az egyházatyák közül kiemelkedő szerepet kap Augustinus. Chrysostomos is fontos, azonban egyetlen egyházatyát sem fogad Kálvin kritika nélkül – ők, akárcsak az összes zsinatok, „alá vannak rendelve az Írás kritériumának”.⁶ Canterbury Anselmus, Aquinói Tamás, Petrus Lombardus, Clairvaux-i Bernát, Duns Scotus és Ockham szintén előjönnek, anélkül azonban, hogy kimutatható lenne a tőlük való függés. A kortárs filozófusok közül, kimondott megnevezésük mellőzése mellett a következőket ismerhetjük fel világosan: Rotterdami Erasmus és Budé. A Lutherhez való kapcsolódás sokféleképpen előtűnik. Joggal vélte már August Lang, hogy Kálvin „Luther központi tanítását a hitből való megigazulásról és a

hitben való újjászületésről hívebben megőrizte és teológiailag élesebben kifejezésre juttatta, mint a reformáció bármely másik dogmatikusa.”⁷ Hasonlóképpen világos hivatkozások találhatók Bucerre és Melancthonra, akikkel Kálvin barátságban állt; Zwingli írásaihoz Kálvin egész életében távolságtartóan viszonyult.

Az Institutio hatástörténetéhez

Kálvin e művének hatását aligha lehet túlértékelni – ez ugyanis csaknem azonos magával a Kálvinéval. A francia nyelvű református egyház számára az *Institutio* teológiai tankönyv lett, és francia földről a számos, Genfben tanulmányozó teológus révén olyan irattá, amely a különböző országok református teológiái számára irányadóvá vált. Mindenképpen érvényes a református reformációra nézve, hogy mindenekelőtt a Kálvin művéből való ihletődés ismerszik meg belőle. Így például a Heidelbergi Káté, amely a német nyelvterület református hitvallási irata, láthatóan Kálvin teológiájának befolyásáról árulkodik, mindazonáltal hiányzik belőle Kálvin felfogása a predestinációról. A református egyházak szervezésében világszerte felismerhetők a kálvini irányelvek, például a hivatalok elosztásában, valamint a zsinat-presbiteri rendben.

Csaknem valamennyi fontos, a református területről származó teológiai kiadványok erőteljesen az *Institutio* befolyása alatt állnak; ezek között legelőször Béza Todort, Kálvin utódját kell megneveznünk. Az 1618–1619 években lezajlott Dordrecht-i zsinatot meghatározta az a vita, amit a Kálvin örökség helyes értelmezéséről folytattak a kiválasztástan összefüggésében. A jogász Althusius (1563–1638) Kálvin meglátása alapján kidolgozott egy sajátos államjogelméletet

⁶ Wendel, F.: *i. m.* 105.

⁷ Lang, A.: *Zwingli und Calvin*. Bielefeld 1913, 106.

az állam és az egyház viszonyrendszerének alapjairól, amelynek jellemzője a nép szuverénítésének, valamint a szövetségi államfelépítésnek a hangsúlyozása. A foedus-teológia, és e téren különösen Coccejus szorosán kötődik Kálvin üdvtörténeti felfogásához. A kutatás hevesen vitatja azt, hogy Daniel Friedrich Schleiermachtet mennyiben befolyásolta a Kálvin-féle református teológia; hasonlóképpen, hogy mennyiben nyújt támpontot Max Weber kálvinizmus-kapitalizmustételehez (valójában inkább nem). Ezzel szemben Karl Barth *Kirchliche Dogmatik* műve, és itt különösen a kiengesztelődés-tan, hangsúlyosan magán viseli Kálvin krisztológiájának alapvető felismeréseit.

A Barmen-i Teológiai Nyilatkozat annak hangsúlyozása által, hogy az egyháznak a maga megjelenésében meg kell felelnie hitének, arra utal, hogy mennyire fontos Kálvin ekléziológiája, különösen az egyház krízishelyzeteiben.

A bemutatott, igen változatos hatás-történet végül is Kálvin *Institutiójának* sikerét jelzi. Hiszen már az 1541-beli francia kiadás előszavában hangsúlyozza Kálvin, hogy az *Institutio* nem önmagában tekintendő érdekesnek, hanem ez „Isten minden gyermeke számára olyan, mint egy kulcs és egy ajtó ahhoz, hogy jól és helyesen értelmezhesse a Szentírást.”⁸

Kilátások

Jó dolog, hogy most könnyen olvasható változatban áll előttünk Kálvin *Institutiója*. Természetesen utalnunk kell Weber fordításának korlátaira is. Ennek kapcsán két példát hozok fel.

Tudnivaló, hogy Kálvinnál igen gyakori a „gloria dei” kifejezés. Weber ezt legtöbbször „Isten fensége”-ként ülteti át – érthető módon amiatt, hogy elhárítsa a problematikus dicsőségfelfogásokat, to-

vábbá, hogy távolságot tartson a Krisztusban jelenlevő dicsőséghez képest; ebben Weber saját felismerései a mérvadóak.

És hasonlóképpen vagyunk a „hivatal” kifejezéssel is. A Weber-féle szövegben a „hivatal” kifejezéssel találkozunk azokban az esetekben is, amikor a latin szövegben a „munus” szó áll – ez egy problémás egyoldaltétel, amelyet Weber maga igazol az által, hogy utal a hivatalhoz kapcsolódó tekintélyre.⁹ Az ehhez hasonló megfigyeléseket tovább sorolhatnánk. Emiatt az kell mondanom, hogy fontossággal bír az *Institutiónak* egy újbóli lefordítása, mi több – leginkább egy kettős stratégia. Elsősorban tudományosság szempontjából kívánatos, hogy rendelkezünk egy kritikai apparátussal ellátott új fordítással, amely világos utalásokat tartalmaz az óegyházi, középkori és skolasztikus teológiára, valamint a filozófiára. Másodsorban egy új fordítás – esetleg a tudományos kiadás kivonatos formájában fontos. Ennélfogva kérek mindenkit, aki a teológiában és az egyházban felelősséget visel, hogy e téren sugalmazzon, sőt kezdeményezzen egy olyan elképzelést, amely a református protestantizmus „teológiai summa”-ját újból világosságra hozza – azzal az elvárással, hogy ez által az egyháznak és a társadalomnak is hasznára lesz.

De ennek az óhajnak a felvillantása ne csökkentse örömmünket az új fordítás megjelenésekor. Ezt én a bibliai ígéretek dimenziójában szemlélem: itt ugyanis egy ígéretnak a beteljesedése mindenkor az ígéretnak kiszélesedésével jár együtt. Én magam is így vélekedek erről a projektről, és köszönöm mindenkinek, aki ezt az elképzelést lehetővé tette – különösképpen Mathias Freudenbergnak. Köszönöm!

**Fordította
Balogh Béla**

⁸ Idézi Wendel, F.: *i. m.* 125.

⁹ Vö. Weber, O.: *Grundlagen der Dogmatik. II.* Neukirchen 1962, 628.